

Зимомря М. Наступає час, коли відбувається процес повернення до правди, до історичної пам'яті. Але важко відчиняються рамена вікон, засохлі від часу, а ще більше від обставин, конкретно зумовлених тією чи іншою добою. Так звані «білі прогалини» літопису рідної історії, як незагоєні рани, болять, турбують відлунням дзвону пам'яті. Адже численні зайти – свої й чужі – з успіхом чи без нього робили спробу перетворити наш люд на манкуртів без роду й племені, на Іванів без пам'яті, слави й гідності. Вони не лише топтали, але й знищували світлі пам'ятки та її творців, нев'янучу красу книжки й письменства, а передусім упосліджували факти – фундамент спадщини українського народу. Однак його творчі надбання, як відомо, ніким нам не визичені і ні в кого нами силою не взяті. Вони складають гордість України, її духовних змагань на усіх етнічно українських теренах. Незважаючи на те, що хоч вони і були територіяльно складниками різних держав, проте водночас творили духовну цілісність. Ця риса особливо примітна для краю гір і долин – Закарпаття. Срібна земля упродовж століть входила в державні організми Угорщини, Австро-Угорської імперії, Чехословаччини, Польщі, Румунії. Проте, як слушно зауважує сучасний дослідник історичного й культурного минулого Закарпаття Олекса Мишанич, територія Українських Карпат «формувалася і залишалася однією цілісною структурою, не втрачаючи свого слов'янського, руського, а в нові часи українського характеру». З іншого боку, Закарпаття має чимало самобутніх ознак, коли мовиться про паралелі духовних устремлінь носіїв тих етносів, що спільноту проживали у краї. Це – русини-українці, угорці, словаки, чехи, румуни, німці, болгари, євреї, цигани та ін. Тому й не дивно, що Закарпаття увійшло у творчу біографію видатних представників різних народів. Скажімо, у свідомості угорців постають І.Зріні, Ф.Ракоці, Шандор Петефі, Міхай Мункачі, бо ці постаті пов'язані з історичними долями Закарпаття. Окреслюючи цей контекст, не можна не наголосити: неминущої вартости сторінки до літопису краю вписали видатні діячі української культури. Тут Яків Головацький і Михайло Драгоманов, Іван Франко і Володимир Гнатюк, Марійка Підгірянка і Микола Садовський, Спиридон Черкасенко і Василь Пачовський, Олександр Олесь і Володимир Бірчак і, в першу чергу, уродженці історичного Закарпаття – М.Андрелла, М.Балудянський, А.Бачинський, Й.Бокшай, Юлій Боршош-Кум'ятський, В.Гренджа-Донський, Ю.Гуца-Венелін, О.Духнович, М.Лучкай, Ф.Манайло, О.Маркуш, Ф.Потушняк, П.Скунць, І.Чендей та ін. Цей перелік постатей – у хронологічному переплетенні імен, носіїв минулої та сучасної епох, – які тією чи іншою мірою примножили культурні традиції в Закарпатті, можна було б продовжувати. Однак є ім'я, яке не можна оминати, – о.Августин Волошин. Бо ж мовиться про неупереджений погляд на роки та долі людські, що позначені вимірами об'єктивних координат давньої й сучасної історії Закарпаття.

Василь Пачовський риторично запитував: «Чия краща земля, як Карпатська Україна? Оперезали її високі гори, сині, обмаїли зелені ліси, закосичили винниці з золотими виноградками, а річки сріберні опоясали блакитними стрічками. Така вона красна та Срібна Земля!». Цю красу рідного краю у плідних творчих змаганнях, котрі невіддільні від нашої сучасної доби, утверджував нині Герой України – о. Августин Волошин.

Чимало метафоричних образів має Закарпаття. Вони увійшли у загальний вжиток з легкої руки Івана Ірлявського, Василя Пачовського («Срібна Земля»), Михайла Драгоманова («Країна зраненого брата»), Олександра Олеса («Країна див»), Івана Ольбрахта («Земля без імені») тощо. Усі вони зливались в одну реалію у березневі дні 1939 року, коли в історію боротьби українського народу за свою державність була

вписана одна з її чільних, але трагічних сторінок. Тієї весни постало проголошення незалежності Карпатської України. Далекий і близький світ дізнався про трагічну долю цієї держави в центрі Європи. Один із журналістів, акредитованих у Карпатській Україні, писав: «Як то?! Хіба це ті самі, про яких деяка преса писала, що вони не знають, яка їх рідна мова... невже це ті самі?!».

У 20–30-х роках річище духовних устремлінь у краї очолював видатний церковний, культурно-освітній і громадський діяч о. Августин Волошин. За своїм значенням він стоїть поруч з Олександром Духновичем (1803–1865). Внесок о. Августина Волошина як професійного педагога, теоретика й практика педагогічної думки, а відтак – як організатора культурно-освітнього руху в Закарпатті упродовж перших чотирьох десятиріч ХХ ст. важко переоцінити. Це засвідчував один із перших авторів життєпису вченого – відомий український письменник та історик літературного процесу Володимир Бірчак (1871–1945) на сторінках своєї праці «Августин Волошин. Їго життя і діяльність. З нагоди ювілею 50-літніх уродин і 25-літньої праці» (Ужгород 1924). В Бірчака пов'язувала з о. А. Волошином тривала творча співпраця та дружба. Тому й не дивно, що його книжка про визначного педагога Закарпаття характеризується конкретикою свідчень, прикладів, яскравих спостережень. На його думку, о. Августин Волошин був педагогом у багатогранному розумінні слова, педагогом усієї української молоді, усього народу, який «своєю національною свідомістю, своїм характером і тим, що випередив свою суспільність, своїми поглядами на народ і його язик о кількадесять літ».

Нарис Володимира Бірчака, на жаль, і досі належним чином не оцінено краєзнавцями і дослідниками життєвого й творчого шляху як його автора, так і о. Августина Волошина. Проте він загалом добре відомий фахівцям. Адже мовиться про цілісну контекстуальну оцінку цієї праці. В Бірчак вперше зробив спробу систематизувати творчий доробок о. А. Волошина, синтезувати його погляди, різні прояви розмаїтої діяльності о. Волошина як педагога та громадського діяча універсального характеру. Отець А. Волошин поєднував у собі носія як гуманітарних, так і природничих цінностей, церковних і світських засад. За слушним твердженням науковця, першим із молодшої генерації, що постала у Закарпатті після А. Бачинського (1732–1809) П. Лодія (1769–1829), І. Орлая (1770–1829), Ю. Гуци-Венеліна (1803–1839), М. Лучкая (1789–1843), О. Духновича (1803–1865), власне, першим, хто збагнув важливість налагодження культурних зв'язків краю із іншими українськими землями і передусім Галичиною та її центром – Львовом, – був о. Августин Волошин. Адже ці взаємини були насильно ослаблені після 1867 р., коли особливо пошвавився процес мадяризації українського населення в Закарпатті.

Окрім В. Бірчака, високу оцінку педагогічної та просвітницької діяльності о. А. Волошина дав також В. Гренджа-Донський (1897–1974), один із найвизначніших українських письменників Закарпаття 20-40-х років ХХ ст. Його перу належить кілька спеціальних статей про життєву та творчу біографію о. А. Волошина, зокрема, «Августин Волошин і вдячність. О начальника шкільного реферату», «Короткий життєпис державного секретаря о. Августина Волошина», «Отець др. Августин Волошин». Тут окреслено чільне місце о. А. Волошина в історії Закарпаття, в царині науки, освіти, культури загалом. «Це найбільший син нашого народу, – підкреслював Василь Гренджа-Донський 1939 р. Отець Волошин уже ціле життя від ранньої своєї молодости працює для нас... У ті найтяжчі часи лихоліття він стоїть на чолі нашої боротьби, воює словом і пером. Редагує газети, календарі, пише і видає книжки, підручники та виховує цілу генерацію нашого вчительства». Автор обстоює ту думку, що для Закарпаття як невід'ємного

сектору українського культурного й мовного ареалу о. Волошин – це «наша гордість, наша слава, наша новітня історія». А звідси випливає аргументований висновок про заслужене вшанування діянь о. Волошина, ім'я якого, за переконанням «карпатського соловейка» В.Гренджі-Донського, у майбутньому носитимуть найкращі площі й вулиці, де височітимуть йому пам'ятники.

Плідна педагогічна та просвітницька діяльність о. Волошина викликає резонанс не тільки у Закарпатті, але й далеко за його межами. Так, кореспондент канадського двотижневика «Будучність нації» 1938 р. писав: «Минає 40-ліття громадської праці о. Августина Волошина на Закарпатті. ...Своєю працею спричинився до постання «Просвіти» в Угорщині (товариство «Просвіта» засновано 9 травня 1920 р., тобто в час, коли Закарпаття перебувало у складі Чехословаччини, а не Угорщини, як помилково стверджує дописувач – М.З.), видання українських часописів... та многих інших здобутків».

Автор статті, ім'я якого не вдалося встановити, справедливо підкреслював, що о. А.Волошин постійно був «на чолі поступу українського народу» в Закарпатті. Заслуговує на увагу факт: Джордж Сімпсон, професор європейської історії в Саскачеванському університеті, наголошував на особистих рисах о.А.Волошина: «Теперішній прем'єр Карпатської України Волошин, греко-католицький священник, розумний, досвідчений, культурний і ласкавий, ніхто не може обвинувачувати його догматизмом або несамовитими політичними амбіціями». Аналітичні міркування містяться і на шпальтах паризького часопису «Ле Пті Париз'єр»: «Батько Волошин між населенням дуже улюблений, розумний і реаліст. Він ані мрійник, ані фанатик». З-поміж праць, виданих за кордоном, заслуговують на особливу увагу дві книжки Августина Штефана (1893–1986). Він стояв біля витоків формування й становлення державности в Закарпатті, був талановитим учнем і продовжувачем ідей о.А.Волошина у справі освіти та виховання. Оцінка його діяльності, зокрема, як директора Мукачівської торгівельної академії, що була справжнім вогнищем у культурно-освітньому житті краю, вже давно на часі. А.Штефан виконував обов'язки міністра шкільництва в уряді Карпатської України, а 15 березня 1939 року його було обрано головою Сойму. Він написав ґрунтовну біографію о. А.Волошина, в якій докладно простежено етапні моменти життєвого й творчого шляху Волошина як педагога і громадського діяча. Вона й досі справедливо оцінюється як першоджерело відомостей про його різнобічну діяльність. Її логічно доповнюють і такі його нариси та публіцистичні виступи, як «А. Волошин – автор», «А. Волошин – основник “Просвіти” в Ужгороді», «Августин Волошин – професор учительської семінарії та Українського Вільного Університету». Чимало цікавих фактів і спостережень знаходимо у «Споминах» А. Штефана про діяльність о. А.Волошина в учительському товаристві. У цьому зв'язку вагомим є інше змістовне дослідження А.Штефана, а саме: «За правду і волю». Автор цієї двохтомної праці обстоює наскрізну думку: о.Августин Волошин – найвидатніший педагог Закарпаття, визначний фахівець у системі народного шкільництва. Ось кілька домінуючих рис із портретної характеристики отця Августина Волошина-педагога: «Волошин виховував добрих та ідейних учителів для Карпатської України, які стали визначними діячами в культурнім та економічнім відношенні краю; «вони» любили свою рідну землю, свій народ, свою Церкву». Серед них слід назвати Михайла Гуляничя, Олександра Полянського, Семена Дзямка, Юліяна Ревая, Павла Яцка та ин. Цікаво, що окремі з них полишили аргументовані спогади про свого вчителя, окресливши його образ рельєфними деталями. Наприклад, керівник Педагогічно

товариства в Закарпатті 20-х років Павло Яцко відзначає, у першу чергу, працьовитість А.Волошина, його всебічну обізнаність у розмаїтих сферах науки, культурного й матеріального життя, інтелігентність та ерудицію. «Його (Волошина – М.З.) широке чоло мені здавалось великим складом людських знань, складом сконцентрованої енергії...». Засів добрих традицій, започаткованих о. А. Волошином, знайшов вдячний ґрунт в освітній діяльності таких його вихованців, як заслужені вчителі України В. Мольнар, М. Бараній, Е. Шутяк, відмінники народної освіти М.Пуйо, М.Бора, І. Сабадош, І. Міцода та ін. Численні статті про о. А. Волошина, як правило, мемуарного плану написали П. Кукурудза, А. Кущинський, А. Лар, П. Стерчо, С. Яковенко. Вони – важливий причинок до розуміння багатогранної діяльності о. А.Волошина як політичного діяча. Слід увиразнити статті Степана Росохи та Павла Кукурудзи, які органічно взаємопов'язані між собою широко за-кроєною темою про педагогічну діяльність о. А.Волошина, з одного боку, і у вужчому плані – про його заслуги перед «Просвітою» – з іншого. П.Кукурудза дійшов висновку: результати майже двадцятирічної роботи представників «Просвіти», одним із засновників якої був о.А.Волошин, лягли в основу тих духовних змагань, які завершилися 1939 року проголошенням незалежної держави – Карпатської України. Ця культу-рницько-освітня громадська організація була першою і найбільшою культурологічною інституцією в Закарпатській Україні, що опікувалася станом, буттям найрізноманітніших галузей українознавства у найширшому розумінні цього слова. Ідеться про такі його складники, як історія, фольклор, етнографія, археологія, література, мистецтво, музика, спорт тощо. Засноване у травні 1920 року товариство «Просвіта» мало своєю метою всіляко поширювати знання в галузях культури, освіти, народознавства, філософії, економіки, теології. За дев'ятнадцять років своєї діяльності (товариство «Просвіта» перестало існувати у трагічні березневі дні 1939 р.), біля колиски якої стояли відомі свого часу культурні й громадські діячі – о. А.Волошин, В.Гренджа-Донський, Юлій Бращайко, М.Бращайко, В.Гаджега, А. Штефан, В. Климпуш, Й. Бокшай, О. Невицький, С.Черкасенко, В.Бірчак та ін., нагромадила значний арсенал досягнень. Так, за підрахунками Юрія Боржави, автора праці «Від угорської Русі до Карпатської України» (Філадельфія 1955), тільки між 1920–1935 рр. товариство «Просвіта» здійснювало багатогранну роботу у восьми філіях. У його складі значились 235 книгарень, 146 театральних гуртків, 96 хорових колективів, 48 спортивних осередків. А головний театр товариства «Просвіти» поставив за цей період (від дня заснування – 14 січня 1921 р.) 289 вистав. Про окремі з них, які знайшли своє сценічне втілення, зокрема, під керівництвом М.Аркаса і, в першу чергу, славетного українського корифея театального мистецтва М.Садовського, можна говорити у вимірах загальноукраїнського значення. Його кращі традиції продовжив закарпатський театрал А.Шерегій у стінах українського театру «Нова Сцена» у Хусті, а в новітній час – цілий ряд режисерів у Закарпатському обласному українському музично-драматичному театрі в Ужгороді (Г.Ігнатович, Г.Воловик, В.Авраменко, О.Гриб, Я.Геляс та ін.). У рамках товариства значного розголосу набула культурно-освітня, подвижницька діяльність Василя Гренджі-Донського, Олександра Маркуша, Луки Дем'яна, Василя Пачовського, Івана Панькевича, Марійки Підгірянки, Володимира Бірчака, Олекси Приходька, Софії Русової, Віктора Желтвая, Ірини Невицької, Ірини Волошиної, Миколи Творила, Івана Трухлого, Єлизавети Грабар, Спиридона Черкасенка та ін. У різних «виділах» товариства «Просвіта» активно співпрацювали як уродженці Закарпаття, так і вихідці з Наддніпрянської України та західноукраїнських земель. Головна сфера впливу

належала таким осередкам, як «педагогічне товариство», «шкільна матиця», «національний музей», «етнографічне товариство», «жіночий союз», «учительська громада», «спортові клуби», «театр», «хори» («учительський хор», «церковний хор», «дитячий хор», «руський національний хор»), а також періодичні видання («Науковий збірник товариства «Просвіта», 1922–1938; «Пчілка», 1923–1932; «Віночок», 1920–1923; «Наш рідний край», 1922–1938; «Учительський голос», 1930–1939; «Світло»; 1933–1938; «Наша земля», 1930–1939). Цікаво, що анонімний автор статті «Десять літ праці т-ва «Просвіта» в Ужгороді, яка з'явилася у «Народному ілюстрованому календарі на 1930 рік», наводить такий факт: упродовж 1920–1930 рр. товариство «видало 138 назв книжок, загально поверх 200 000 примірників, на 8600 сторінках». У наступні роки кількість видань зростала. За підрахунками ужгородського історика Василя Палька, в 1938 році побачили світ 73 назви тільки у сфері наукових, художніх і популярних книжок, у тім числі прийшли до читацького загалу твори Т.Шевченка, М.Коцюбинського, І.Франка, О.Кобилянської, Б.Лепкого, С.Руданського, Олександра Олеса, Марійки Підгірянки, О.Духновича, В.Гренджі-Донського, о. А.Волошина, С.Черкасенка, В.Пачовського та ін.

Тема поширення творчості Тараса Шевченка у селах і містах Закарпаття – питання для особливої розмови. Заходами товариства «Просвіта» щорічно широко відзначалися шевченківські дні, що мало вагоме значення для національного пробудження різних верств народу. Слово Кобзаря знайшло свій відголосок у творах закарпатських авторів – В.Гренджі-Донського, О.Маркуша, Марка Бараболі (Іван Рознійчук), Луки Дем'яна, Миколаї Божук, Ю.Боршоша-Кум'ятського, Івана Ірлявського, Г.Стрипського, П.Міговка, Ю.Станинця та ін. Адже говорити про товариство «Просвіта» без чіткого окреслення того місця, яке посідав у його діяльності о.Августин Волошин, – неможливо. Він був упродовж кількох десятиліть провідним діячем цього осередку. Наголосимо: товариство «Просвіта» у пов'язі з іншими землями України, наприклад, Львівщиною, Прикарпаттям, Тернопільщиною, Буковиною, Волиню чи Закарпаттям спричинило неоднаковий вплив на процес формування та становлення національної самосвідомості населення. Саме тому так важливо об'єктивно оцінювати кращі надбання товариства «Просвіта» у Закарпатті, характеризуючи особистий внесок о.А.Волошина, В.Гренджі-Донського, В.Пачовського, В.Бірчака та Ю.Бращайка. У цьому зв'язку заслуговує на увагу нарис «Августин Волошин», автором якого є уродженець Срібної Землі Василь Маркусь. Інші дослідники – відомий словацький науковець із Пряшівського університету ім. П.-Й.Шафарика Іван Ванат та канадський вчений Орест Субтельний – виокремили сутність творчого ужинку о.Августина Волошина. За твердженням О.Субтельного, автор «Педагогіки й дидактики» намагався «чинити опір мадяризації», відтіснивши діяльність конкуруючого товариства імени О.Духновича на задній план. Дати вичерпний аналіз наявної літератури про життя та творчість о.А.Волошина – тема для окремої праці. Проте можна підкреслити: переважна більшість вчених, які торкалися проблеми історичного минулого Закарпаття, зокрема, першої половини ХХ ст. (Е.Вінтер, П.Стерчо, А.Штефан, В.Шандор, С.Клочурак, О.Мицюк, В.Маркусь, А.Кущинський, Ю.Химинець, І.Фізер, М.Мушинка, Ю.Бача, О.Баран, С.Сабол, М.Неврлі, А.Пекар, І.Ванат, Л.Бабота, В.Микитась, П.Магочі, С.Біляк, І.Король та ін.), не оминала у тому чи іншому зв'язку імени о. А.Волошина. Щоправда, багато з них тільки панорамно закрюювали питання щодо його політичної діяльності. Задля об'єктивної істини годиться зауважити: після створення Закарпатської області як адміністративної одиниці України у складі

колишнього СРСР (22 січня 1946 р.) ім'я о.Августина Волошина не тільки замовчувалось: на його спадщину та її об'єктивне вивчення було накладено «табу». Навіть його педагогічні надбання – книжки, підручники тощо – були, фактично, під забороною. Чимало зі спадщини о. А.Волошина знищено. Усе робилося для того, щоб усунути з історичної пам'яті поколінь те світло, яке містилось у значному доробку о. Августина Волошина, перу якого належить понад сорок книжкових видань. Натомість над світлим ім'ям вірного сина українського народу тяжів жорстокий присуд «чужих» і «своїх» прислужників тоталітарної системи. Для них він волів залишатися «ворогом народу», «буржуазним націоналістом», «політичним авантюристом».

Сучасному читачеві необхідно заглиблюватись у архівні джерела, аби пізнати первісні документи, які виокремлюють як події нашої минувшини, так і її носіїв. У цьому контексті заслуговують доброго слова публікації останніх років, що з'явилися з-під пера Л.Баботи, Т.Беднаржова, Г.Божук, Ю.Боржави, М.Вегеша Г.Дем'яна, О.Довганича, В.Задорожного, М.Кляп, В.Маркуся, О.Мишанича, М.Мушинки, В.Палька, П.Стерча, П.Федаки, Ю.Химинця, В.Худанича, В.Шандора, А.Штефана та інших дослідників. Окремі автори слушно переглядають свої висловлювання про о.Августина Волошина, що мали місце в попередніх працях, в яких фактично перший професійний вчений-педагог у Закарпатті змальовувався неправдиво...

Творча спадщина о.Августина Волошина, в якій поєднуються різні вияви його таланту та плідної праці, зокрема, на ниві педагогіки, психології, журналістики, теології, видавничої справи тощо у багатьох вимірах і досі не втратила наукової вартости. Тут слід зважати на ті умови, в яких доводилося працювати автору «Методики народно-шкільного навчання», тобто оцінювати теоретичні погляди о. Волошина-педагога з огляду на принципи історизму та тогочасні суспільні обставини життя. Проте не буде перебільшенням, якщо скажу: о. Августин Волошин не тільки продовжив, але й розвинув, підняв на новий щабель традиції видатних педагогів і вчених – І.Орлая, М.Балудянського, В.Кукольника, П.Лодія, Ю.Гуци-Венеліна, А.Бачинського, О.Духновича, які збагатили педагогічну й філософську думку України, Росії, Болгарії, Словаччини, Чехії, Польщі, Угорщини, Австрії, Німеччини.

Отець Августин Волошин, творчо засвоївши надбання вітчизняної та зарубіжної педагогічної науки, спирався у своїх численних книжкових виданнях (Коротка історія педагогіки. Ужгород 1923; Педагогічна психологія. Ужгород 1932; Методика народно-шкільного навчання. Ужгород 1935; Логіка. Ужгород 1935; Історія педагогіки. Ужгород 1937 та ін.) на системні дослідження процесу виховання як визначального чинника формування та становлення особистости.

Життя не стелило о.Августинові Волошину зелений покривець, а дарувало випробування, коли доля об'єднувала у пов'язі з його іменем великі й малі діла. Його береги життя окреслюють широкі координати: над келечинським урочищем те життя започаткувалося напровесні, а над московським урвищем воно закінчилося у стінах в'язниці.

Рід Волошина – давній. Він бере свій початок від лібертинів. Свого часу поміж селянами виділялася така верства. Вона була опосередкованою ланкою між кметами, з одного боку, і шляхтою – з іншого. Отець Іван Волошин, тобто дід о. Августина Волошина, був вихідцем з лібертинів села Великі Лучки, де він служив священником у 20–30-х рр. XIX століття. Назва цього села мимоволі викликає згадку про його відомого уродженця Михайла Лучкая (1789–1843), ушавленого вченого, мовознавця та історика, автора знаменитої «Слов'яно-руської граматики», що з'явилася у Відні 1830 року. Перші згадки

про діяльність о. Івана Волошина у Великих Лучках датуються саме 1830 роком. Своєму синові Івану він передав естафету – служити людям. У сан священника батько о. Августина Волошина був висвячений 1867 року, згодом отримує парохію в селі Келечин Волівського округу (нині – Міжгірський район). Тут, під синіми верхами, що дружнo розляглися над Келечином, Обляською та Голятином, 18 березня 1874 року народився Августин Волошин. Подружжя Емілії Замбор-Волошиної та Івана Волошина, мало, окрім єдиного сина, ще трьох дочок – Ольгу, Олену та Елеонору. Рідне село о. А.Волошин завжди згадував зворушливими рядками, присвятив йому оповідку під назвою «Над Келечином». Воно описане в іншому творі о.А.Волошина, видрукованому 1923 року в Ужгороді під назвою «Моя родина»: «Я уродився в селі Келечин. Келечин – моя родина. Це село знаходиться близ під Бескидом у вишнім краю Марамороша. Село оперезують високі гори з густими лісами. Через село тече невелика ріка, повз котру проходить дорога. ...В селі є около сто хат. Хати поброєні із смерекових дерев і покриті по більшій часті соломою. Но суть і побивані хижі. В середині села єсть красна мурована церков, а недалеко од неї фара, де биває духовний отець, моя солодка мати, там я родився, там одержав першу науку. За то я все мило і благодарно згадую сесе святое для мене місце, цілоє родное село, всіх жителів його».

Як мати, так і батько о. Августина Волошина були вихідцями із греко-католицьких родин. Вони відзначалися доброю освітою, інтелігентністю, високою національною свідомістю. У колі сім'ї розмовляли українською, яка у верховинських районах, осібно у селах і містечках Волівщини, дзвінко звучала в устах горян. Сюди менше долинали удари мадяризації, що особливо посилилася від 60-х років XIX ст. На цю регіональну самотність Мараморощини звернув увагу не хто інший, як Василь Гренджа-Донський, коли слушно дійшов такого висновку: «Верховина наша говорить чистісінькою українською літературною мовою й до нині». Автор мав рацію і в тому, що така мовна ситуація «на молодого хлопця (Августина Волошина – М.З.) мала вплив».

На зламі XIX – початку XX ст. мали місце далеко непоодинокі випадки, коли греко-католицькі священники піддавалися насильній мадяризації, пристосовувалися до панівної системи, забуваючи про нужди рідного народу, його історію, мову та звичаї. Духовенство в Закарпатті, за твердженням визначного українського політолога М.Драгоманова (1841–1895), у XIX ст. «підлягло зовсім угорському насильству й потроху перебилось зовсім на нове панство, майже зовсім угорське, котре й говорить між собою не інакше, як по угорському й не має іншої думки, як жити з наших людей, та вслугувати начальству й панству угорському».

Отець Іван Волошин до цієї категорії духовенства не належав. Він з дитинства привив синові любов до рідної мови українського народу, а «солодка мати» прищепила Августинові засади християнської моралі, палкого гуманного співчуття до бідних і знедолених. Ці ідеї червоною ниткою згодом пронизуватимуть усі педагогічні праці о. А.Волошина. Свої враження про перші роки життя він проникливо описав у вірші «Моя родина», в якому о. А.Волошин оспівав чарівний Бескид, невеличке село Келечин, де «жив отець милий», де з уст «солодкої матері» він почув рідну мову. На жаль, невідомо, чи збереглися листи о.Івана Волошина, які він писав синові українською мовою в Ужгород. Про їхню наявність згадує Володимир Бірчак, зауваживши, що «вже з дому виніс Августин Волошин знання руської мови і любов родного слова». З дитячих літ він, за свідченням Василя Гренджі-Донського, «по-мадярськи мало знав, так, що коли прийшов до Ужгородської гімназії, з мадярською мовою мав труднощі». Справа дійшла до

того, що під час вступного іспиту до гімназії учень «не хотів відповідати мадярською й тому його прийняли лише до приготованої кляси». Згодом, обдарований верховинець досконало оволодів мовою Петефі, а також, окрім угорської, ще й іншими іноземними мовами. Як підкреслює знавець і дослідник історії Закарпаття Григорій Дем'ян, о.А.Волошин блискуче знав грецьку, латинську, німецьку, чеську, словацьку, сербську, російську, староболгарську мови. У 1883-1892 рр. він навчається в ужгородській гімназії. Цей навчальний заклад нічим не відрізнявся від решти йому подібних у тодішній Австро-Угорській монархії. Яка атмосфера панувала у гімназійних стінах міста над Ужем упродовж 80-90-х рр. XIX ст.? Відповідь на це запитання аргументовано дав Володимир Бірчак на сторінках вже цитованої праці про о. Августина Волошина. «Уся наука в Ужгородській – як загалом в усіх мадярських гімназіях, – наголошує В.Бірчак, – мала одну головну ціль: виховати добрих мадярів. До досягнення сеї ціли служили всі предмети, а в першій лінії історія, землепис і само собою розуміється – історія мадярської літератури. По руськи учено в тих часах тільки релігію (учеників гр.-кат. обряду) і руську тих, що добровільно хотіли вчитися тому предмету. Але як в дійсності виглядала руськість тих обох предметів! Релігію могли ученики учитися по руську, але котрі не хотіли – одповідали по мадярську. Щодо науки руського в гімназії, треба не забувати, що під руським язиком не розуміли у тих часах з Ужгороді живої народної мови і пової руської літератури, а богослужєбну, церковно-слов'янську штучну мову. План науки руської мови був якби з розмислом так уложений, щоби учеників знеохотити і одстрашити од тої науки, тим більше, що й так вже тільки половина, а потому четверть таких, що по руськи хотіли релігію одповідати. ...Коли до того всего додати, що гімназійна бібліотека не мала жадної руської книжки, що дома не було також жадної – то ци мож дивоватися, що серед молодежи поступала мадяризація дуже скорим кроком, так скоро, що не довго по часах, як Волошин ходив до гімназії, не було вже кого учити руського – а то й релігії по руськи?».

У роки, на які припадало навчання А.Волошина в ужгородській гімназії (1883–1892), процес мадяризації відбувався в Закарпатті прискорено. Згадаймо, що струмись мадяризації захопив і церковне життя. Перші її сліди пов'язуємо ще з 1825 роком, коли у Кошицях з'явилася збірка церковних пісень українського народу угорською мовою, а згодом ще одна – у Дебрецені. А 1863 року В.Попович, владика Мукачівської єпархії, дав дозвіл на виконання цих творів угорською мовою в церквах Закарпаття. Починаючи з 1879 року, «заведено до всіх учительських семінарій мадярську мову, як обов'язковий предмет навчання в усіх публічних школах». Усе це зумовило той факт, що українська мова вивчалася «лише як предмет, а викладовою мовою стала мова мадярська». Проте не можна розглядати тодішню систему гімназійного навчання з погляду сучасних вимог. Адже знання гуманітарних предметів і, в першу чергу, іноземних мов гімназія забезпечувала з високою якістю. Це засвідчували у розмовах з автором цих рядків Степан Кишко, Степан Штефуровський, Андрій Ігнат, Юрій Сак, Йосип Войтович, Іван Ільтьо, Михайло Симулик та ін. Вони тією чи іншою мірою були тісно пов'язані із гімназійною системою навчання. Варто зазначити, що в Ужгороді професорами гімназії працювали відомі педагоги і вчені. Так, вчителями А.Волошина були Іван Медвідь, Євмен Сабов, Вікентій Займус, Спиридон Петранович та ін. Лекції професора Займуса викликали в Августина Волошина захоплення, хоча вони складали предмети латинської мови. А все ж лектор знаходив можливість вдаватися й до типологічних зіставлень різних слов'янських мов з угорською мовою, виявляючи при цьому прихильність і до мови

українського народу. Такі висловлювання педагога глибоко западали в пам'ять таких спостережливих гімназистів, як А.Волошин.

Значну увагу розвитку ужгородської гімназії приділяв Юлій Фірцак. Він у 1891–1912 рр. очолював Мукачівську єпархію. Саме цей владика 1892 року благословив Августина Волошина продовжувати навчання на теологічному факультеті в Будапешті опісля того, як юнак «в гімназії вчився дуже добре і матуральний іспит склав з відзначенням».

Столичний навчальний заклад був престижним в Угорщині. І хоч А.Волошин провчився в Будапешті всього один рік (на заваді стала його хвороба), проте за цей період обсяг здобутих знань зримо примножився. Адже він чимало часу провів у бібліотеках та архівах над книжками з різних галузей знань. У коло його зацікавлень входили іноземні мови, народознавство, краєзнавство, дидактика та теологія. Зібрані матеріали ляжуть в основу численних публікацій. А 1893 року він повертається з Будапешта в Ужгород, де завершує навчання. З-поміж викладачів-богословів тут виділявся хорватський педагог і поет Спиридон Петранович, який нерідко підкреслював необхідність єднання національних меншин у спільній боротьбі з мадяризацією. Під його впливом Августин Волошин дійшов такого висновку: «Познавати історію народу і людства так, аби в дітях розвивалася любов народна і межнародна і аби... (діти) присвоїли собі на правду людське почуття (чутство) в напрямі тривалого поліпшення себе і людства». Це твердження і сьогодні зберігає своє актуальне звучання, коли йдеться про потребу виховувати підрастаюче покоління на гуманістичних засадах.

Напередодні богословських студій 1896 року А.Волошин одружується з дочкою професора ужгородської гімназії Іриною Петрик, яка відтоді стала його надійним помічником і порадицею. Цікава деталь: Ірина Петрик (1878–1936) походила з роду Духновича по лінії сестри Будителя. Дружина її прадіда доводилася рідною сестрою Олександра Духновича. Ірина Петрик-Волошина внесла помітний здобуток у розбудову справи шкільництва та жіночого руху в Закарпатті. Так, 1909 року вона спільно із Ольгою Волошиною, сестрою о. Волошина, відкрила «Маріанську конгрегацію греко-католицьких дівчат». «Ця школа виконувала благородне завдання у рамках практичних потреб: навчити дівчат читати, писати, ручних праць, катехизму, церковних співів, варити, пекти, основи гігієни в хаті для немовлят і хворих».

Заслугою Ірини Петрик-Волошиної є і те, що 1921 року вона виступила ініціатором організації «Жіночого Союзу», на рахунок якого – після його створення 1921 року – низка вагомих просвітницьких і політичних акцій, проведених у Закарпатті з 20–30-х рр. До того ж вона вписала своє ім'я в літопис благодійників краю. Так, 1933 року Ірина Петрик-Волошина спільно із о. Августином Волошином безкоштовно передали власний будинок на вулиці Ракоці з цільовим призначенням – під сиротинець (орфанотрофіум). Його вартість складала понад 300 тисяч чеських крон. Її ім'я справедливо пов'язують із заснуванням народної кухні при спілці жінок – першого в Закарпатті такого типу функціонального закладу. Заходами цієї кухні було організовано тільки 1932–1933 рр. близько 290 тисяч безкоштовних обідів для дітей із знедолених родин та пристарілих. Ще багатьом планам цієї мужньої жінки не судилося здійснитися: 13 березня 1936 року Ірина Петрик-Волошина померла від злоякісної пухлини вуха. Панахида відбулася за участю великої кількості людей на кладовищі побіля Ужгородського замку. На жаль, на початку 60-х років, коли руйнувалися сотні церковних реліквій, меморіальних хрестів, архітектурної вартості каплиць, була знищена і могила дружини о.Августина Волошина. Її смерть була великою втратою, особистою трагедією для о.Августина Волошина. Слова

Августина Штефана про Ірину Петрик певним чином окреслюють її портретну характеристику, а також її місце та роль в житті о.Августина Волошина: «Це середнього росту, повної круглової постаті, каштанового волосся і бурих очей, лагідної і скромної вдачі, добра і ошадна господиня, була гостинна і толерантна...» порадиця і помічниця для її чоловіка.

22 березня 1897 року Августин Волошин був висвячений і відтоді розпочалася його служба як капелана в Ужгороді. Його богословська діяльність невіддільна від культурно-просвітницької праці. Отець Августин Волошин виявив у змаганнях за Українську Церкву не тільки вміння стратегічно мислити й оцінювати близьку та далеку мету, але й прогнозувати можливі наслідки. Нема жодних підстав для закидів, ніби він прилучався до ліквідації справи викладання української мови в школах, а натомість – запровадження угорської. Подібне звинувачення проектується деякими дослідниками у зв'язку із рішенням комісії, що 1904 року рекомендувала єпископу Мукачівської греко-католицької єпархії замінити кирилицю латинською абеткою. Ужгородський науковець М. Болдижар співвідносить надто різні речі, коли необ'єктивно обстоює думку про те, що постать о.Волошина «неоднозначна та суперечлива», оскільки «еволюція його поглядів дивує: у молодості він виконує замовлення угорських властей на розмову методики мадяризації закарпатських русинів, а 1939 року закінчує кожний свій виступ гаслом «Слава Україні»! Приписувати о. А.Волошину відчуття конформізму з огляду на цілу епоху (1904–1939) – це вияв несумлінності, що не передає сутності істини. А об'єктивність полягає в тому, що на зламі ХІХ–початку ХХ ст. у Закарпатті склалися суспільні обставини, які надто мало сприяли розвитку української культури і, в першу чергу, шкільництва. Досить згадати проект закону «Про народні школи», розроблений 1907 року тодішнім міністром культури Угорщини Апоні. Головна ідея цього документу – насильницька мадяризація неугорського, іншими словами, українського населення краю. З метою збереження школи як визначальної ланки у справі становлення української інтелігенції А.Волошин – у рамках неодмінного виконання названого законопроекту Апоні – йшов часом на свідомий компроміс, передбачаючи можливе викладання угорською мовою окремих предметів. Бо ж перехід, згідно із законом, відбувався тільки там, де 20% населення уважало угорську мову рідною. Закон Апоні діяв аж до 1918 року. Отець Волошин як переконливий прихильник прав і свобод українців – автохтонного населення Закарпаття – завжди стояв в обороні національних меншин краю, у тім числі румун, євреїв, циган. Зрозуміло, що він ніколи не упосліджував угорську мову, свята й звичаї і ширше – загалом багатокультурні традиції угорського народу, історію якого досконало знав і досліджував. У цьому контексті він продовжував і поширював прогресивні тенденції

А.Бачинського – визначного діяча на просвітницькій ниві. Ідеться про тенденції, що зміцнювали у минулому і зміцнюють сьогодні фундамент злагоди між етнічними одиницями (русини-українці, угорці, словаки, чехи, болгари, поляки, євреї, румуни, цигани), яким судилося спільноту жити в Закарпатті.

Отець А.Волошин здобув не тільки теологічну освіту; 1899–1900 рр. він по закінченню вищої педагогічної школи в Будапешті отримав диплом викладача математики та фізики. Це дало право викладати названі предмети в Ужгородській учительській семінарії, роль якої в культурному житті краю ще не достатньо досліджено. Майже двадцять шість років (1912–1938) він очолював цей навчальний заклад. Добре розуміючи потреби семінарії, зважаючи на відсутність підручників з багатьох дисциплін, йому довелося невтомно

працювати і в царині видавничої справи. Так, лише 1919 року він видав укладені ним особисто чотири книжки, у т.ч. «Наука про числа для різних класів народної школи», а також перевидав «Методическу грамматику карпаторусского языка для народных школ» (перше видання з'явилося ще 1899 року, а третє побачило світ 1923 р.). На початок 20-х років з'являються ще кілька важливих навчальних підручників і посібників, зокрема, «Фізика» (Ужгород 1921), «Наука стилізації» (Ужгород 1923), «Педагогіка і дидактика» (Ужгород 1923), «Історія педагогіки» (Ужгород 1923). Низку перевидань зазнала «Читанка» о. Августина Волошина. Тож він практично забезпечив учнів народних шкіл та студентів вчительських семінарій найголовнішими підручниками з-під власного пера. Діти в українських родинах зачитувалися цими книжками, любувалися Волошинськими «Читанками», «Практичними граматиками», виданнями з бібліотеки для молоді й селян. І всюди він збуджував інтерес різних верств україномовної громади – передусім дітей, учнівську та студентську молодь – до письменства України, його класиків – Тараса Шевченка та Івана Франка. За свідченнями Августина Штефана, автор «Практичної граматики» був вельми вдоволений, коли на її сторінки вдалося «всунути кілька рядків Шевченка так, що цензор не доглянув і не викинув».

У процесі становлення о.А.Волошина як педагога й культурно-громадського діяча відіграв суттєву роль ще один важливий чинник. Ідеться про його плідні творчі зв'язки з представниками інтелігенції зі Львова, Станіслава, Коломиї, Перемишля. Ще наприкінці ХІХ ст. він кілька разів побував у Львові – одному з найбільших культурних центрів України, де потужним струменем упродовж 1880–1916 рр. витав дух Франкового слова, а ще – «Руської Трійці» – Маркіяна Шашкевича, Якова Головацького, Івана Вагилевича. Ми поділяємо думки В.Бірчака, що саме диригент Львівського мистецького товариства «Боян» П.Губчак вперше запропонував Августину Волошину відвідати місто Лева. До речі, як вдалося встановити, в сумний травневий день 1916 року біля домовини Івана Франка невтішно стояв у задумі о.Августин Волошин. На жаль, цей факт випав із дослідницького арсеналу франкознавців, хоча про нього знала Марія Деркач (1896–1972), визначна дослідниця творчості Івана Франка та Лесі Українки.

Поїздки в Галичину спричинили справжній переворот у з'ясуванні о.Волошином багатьох питань національної історії України. Львівська преса, окремі видання якої він охоче збирав і читав («Галичанин», «Діло», «Свобода» та ін.), прихильно оцінювала багатогранну діяльність закарпатського педагога. Добрим наслідком було налагодження дружніх і творчих взаємин між Волошином і Гіядором Стрипським (1875–1946), який навчався у стінах Львівського університету, де й зазнав благодяного впливу Івана Франка, Володимира Гнатюка, Михайла Павлика. Можна б з великою ймовірністю стверджувати: вірш «Голос радості» О.Духновича (1860), в якому міститься рядок «Бо свої то за горами – не чужі», щоразу нагадував о.Августину Волошину про необхідність єднання духовних устремлень на всіх українських землях в одне культурне річище...

Не так давно стали відомими архівні матеріали про останні дні життя о. А.Волошина. 21 травня 1945 р., тобто через 10 днів після обшуку, його було заарештовано у Празі і літаком перевезено до Москви. Камера для однієї особи у стінах сумнозвісної лефортовської в'язниці стала останнім притулком для людини похилого віку. Тут почалися, осліплені жорстокістю тортур, допити автора драми «Фабіола»... Четвертий виявився останнім: стан здоров'я о. Августина Волошина внаслідок мук і глузувань різко погіршився. Ледь живого громадянина чужоземної держави перевели в бутирську в'язницю. Тут 19 липня 1945 року і зупинилося його серце. Так завершилося змістовне й

багатостраждальне життя о. Августина Волошина, реабілітованого 12 вересня 1991 року, нині Героя України.

Свого часу академік Дмитро Яворницький писав поміж рядками автобіографії: «Моїм правилом в житті було працєю... працєю до тих пір, поки служать тобі руки і поки б'ється живе серце в твоїх грудях, працєю на користь твого народу і для блага Вітчизни дорогої тобі». Ці промовисті слова можна з повним правом адресувати о. Августинові Волошину, високоосвіченій людині, талант і плоди праці котрого були всеціло віддані благородній справі – служінню рідному народові.

Зимомря М. Аксіома, заґрунтована на вірі: о. Августин Волошин // Слово № 4 (29), вересень-жовтень 2006, с. 31-38